

звичайно тим більше, чим менше церква залежить від держави. Можна стверджувати, що США - надзвичайно релігійне суспільство. Це є результатом розвитку унікальної системи розділення церкви і держави, яка спорудила правову стіну між інституційними церквами і офіційними державними органами, одночасно усвідомлюючи певну роль релігії в суспільстві і стимулюючи її.

ДО 2000-РІЧЧЯ РІЗДВА ІСУСА ХРИСТА

С.Валах^{*} (м.Київ)

ДУАЛІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ КУМРАНУ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСЬКОГО СВИТОГЛЯДУ.

Кумранська община есеїв належить до релігійних сект Палестини II ст. до н.е.- I ст. н.е. Вона виникла в лоні іудаїзму і тісно пов'язана з іудейською релігією. Про це свідчить духовна бібліотека общини та суворе дотримання закону Мойсея її членами. Щоб наблизитись до розуміння природи і сутності кумранства, варто не тільки врахувати цілком закономірні риси його подібності з офіційним чи нормативним іудаїзмом, але зазначити відмінності, що існували між ними. Ці відмінності визначилися в соціальному і релігійному відокремленні кумранської общини від іудейського суспільства і відобразились у пустельному, подібному до чернечого способі життя, відмові від участі у храмовому культі, специфічному ритуалі омовінь, відмінному від усталеного обряді поховання, у використанні особливого сонячного календаря. Все це свідчить водночас і про специфіку ідеологічних поглядів членів кумранського братства. Важко сказати, чи збереглася до сьогодні теологічна система кумранського світогляду, оскільки суттєві її елементи передавалися усно і не записувалися (у сувоях такі записи не зустрічаються).

^{*} Валах Світлана - аспірантка кафедри релігієзнавства Національно-го університету ім.Т.Шевченка.

Грунтуючись на дослідженнях сувоїв Кумрану, які певною мірою дозволяють пізнати сутність кумранського світогляду, можна зазначити, що основою суспільних і релігійних поглядів кумранітів-есеїв була концепція дуалізму і зумовлені нею уявлення про фатальність та приречення, есхатологічні і месіанські ідеї. Основи дуалістичного світосприйняття викладені в різних рукописних пам'ятках общини. Споконвічна боротьба царств світла та темряви зображена в сувої Гімнів. Особливо чітко дуалістичне вчення представлено у Статуті общини. Створений Богом світ, згідно з поглядами кумранітів-есеїв, поділений на два ворогуючих між собою табори або царства - царство світла, добра, справедливості та праведності й царство темряви, зла, безчестя та кривди. Цей світ підлягає управлінню двох духів, що походять від Бога і володіють наданими їм повноваженнями: "...В руці його (Бога) закони для всього...Бог створив людину для правління землею і призначив їй два духа, походжати в них до строку наказу Його. Це духи Правди (Істини) і Несправедливості (Кривди). В джерелі Світла - родовід Правди, а із джерела Темряви - походження Кривди. І в руці міністра Світла - влада всіх синів Праведності, шляхами Світла походжатимуть вони, а в руці ангела Темряви - вся влада синів Кривди і шляхами Темряви ходитимуть вони. І в ангелі Темряви збиваються із шляху всі сини Праведності, і гріхи їхні, і провини їхні, і вчинки їхні при владі його, згідно духу Бога до (призначеного) йому кінця. І всі кари їхні і строки нещастя їхнього - у владі таємної злоби. І всім духам жереба його (ангела Темряви) вводити в оману синів Світла, але Бог Ізраїлю і ангел Правди Його допомагають усім синам Світла. І Бог створив духів Світла і Темряви і на них заснував кожне діяння..." (Статут III, 16-25). (Автор користується власним перекладом Статуту кумранської общини з давньоєврейського оригіналу).

Два протилежні табори світла - темряви, добра - зла та їхня ієрархія (ангели і духи) створені єдиним Богом. Ця ідея проходить через усі кумранські манускрипти, і в першу чергу міститься у сувої Війни (XIII,9 -13). Отже, кумранський дуалізм не виходить за межі суворого біблійного монотеїзму і одним із його джерел, імовірно, є старозавітна і апокрифічна література. Діалектична протилежність у Старому Завіті визнається загальним явищем у природі і в суспільному житті. Так, книга Буття зазначає: "Надалі, по всі дні землі, сівба та жнива, і холоднеча та спека, і літо й зима, і день та ніч - не припиняться" (Бут. 8:22). У книзі пророка Ісаї читаємо: "Я, що світло формую

та темність творю, чиню мир і недолю творю, Я - Господь, Який робить це все" (Іс.45:1).

У старозавітній літературі зустрічаються такі характерні для кумранських текстів поняття, як "дороги темряви" (Пр. 2:13), "дух неправди" (1Цар. 22:22-23); дуалістичні тенденції мають місце і в книзі Екклезіаста. Проте в Старому Завіті немає різкого протиставлення сил і таборів світла та темряви, добра та зла і боротьби між ними протягом усієї історії людства, немає також натяку на майбутній фінал цієї боротьби, який так яскраво уявляли кумраніти. Напроти, кумранська дуалістична концепція постає цілком завершеною, як в етичному і психологічному плані, так і в плані космічному. У розумінні кумранітів-есеїв "Світло" не було абстрактним гіпотетичним поняттям; воно сприймалося як частина Бога, або його похідна. Й.Флавій згадує про своєрідний культ сонця, якого дотримувалися есеї: "Божество вони поважали своєрідно. До сходу сонця вони не промовляють ніяких звичайних (несвященних) слів, але звертаються до сонця з якимись стародавніми молитвами, ніби прохаючи його зійти" (Іудейська війна, II,8). В уявленні есеїв все, що не було Світлом, складала Темрява.

Звертаючись до християнських творів, як канонічних так і апокрифів, автор зазначає, що християни також надавали "Світлові" божественної сутності: "Бог є світло, і немає в Нім жодної темряви" (1 Іоан, 1:5). "Він (Бог) неназиваючий, бо немає нікого перед Ним, щоб назвати [Його. Це світло невимірне], чисте, [святе, ясне]". (Апокриф Іоана // Апокрифы древних христиан: Исследования, тексты, комментарии.-М.,1989).

Як і в кумранських есхатологічних творах, протистояння між світлом і темрявою зображене і в текстах Нового Завіту: "До чужого ярма не впрягайтесь з невірними; бо що спільного між праведністю та беззаконням? або яка спільність у світла з темрявою?" (2 Кор.6:14).

Згідно з концепцією есеїв, як у Всесвіті панують дві протилежності - світло і темрява, так і люди, відповідно до своїх індивідуальних особливостей, поділяються на "синів Світла" і "синів Темряви". З цією концепцією тісно пов'язана ідея приречення: все, що відбувається у світі, вже визначено раніше, в тому числі і належність людей до того чи іншого табору (Статут III, 15-25; IV, 15-17). Есеї відносили себе до табору "синів Світла" і визначали характеристики людини, яка відповідала вимогам праведності і могла ввійти в общину "синів Світла" (Статут IV, 2-8). "Синами Світла" називали себе і

християни (Іоан 12:35-36).”А ви, браття, не в темряві, щоб той день захопив вас, як злодій. Бо ви всі сини світла й сини дня. Не належимо ми ночі, ні темряві” - говорить в Посланні до солунян св.апостол Павло (1Сол.5:4-5). Євангеліє від Фоми (апокриф) приводить таку настанову Ісуса Христа своїм учням: ”Якщо вам говорять: Звідки ви прийшли - скажіть їм: Ми прийшли від світла, від місця, в якому світло походить від самого себе... Якщо вам говорять: Хто ви? - скажіть: Ми його діти...” (Євангеліє от Фоми // Апокрифи древніх християн: Исследования, тексты, комментарии.-М., 1989). Безумовно, щоб бути гідним цього ймення необхідно ”поводитися, як діти світла, бо плід світла знаходиться в кожній добрості, і праведності, і правді”. (Єф. 5:8-9).

Ессеї користувалися відповідними критеріями для відбору “синів Світла” у свою общину, з метою їхнього виховання та просвіти (Статут IX,13-15). Складність якісного відбору ймовірно полягала в тому, що кожній людині властиві два життєві начала - світло і темрява, правда в різних співвідношеннях (Статут III, 17-19; IV, 24-25).

Важливо зазначити, що критерій поділу ессеї вбачали не в національній чи культовій області, а скоріше у сфері етики і благочестя; і це також певним чином зближає есейство з ідеєю Євангелій.

Процесу навчання передував термін випробування неофіта, проходження його через відповідні ритуальні обряди, в тому числі і омовіння та освячення водою. Можливо, саме посвята неофіта в члени братства містилася в основі обряду хрещення, який здійснював на Йордані Іоан Хреститель. (А.Мень. На порозі Нового Завета.- Брюссель, 1983. - С.651).

Дотримуючись принципів “праведності і непорочності”, община “синів Світла” мала на меті ”...творити істину спільну, праведність і суд, і любов милосердя; ...заснувати основу правдиву Ізраїлю для спільного Союзу [Завіту] вічного; спокутувати (гріхи) усіх добровольців для святині Аарона і для дому істини в Ізраїлі...”(Статут V, 3-7); цим самим готуючись до майбутнього “суду Божого” і прийдешнього “Царства Праведності”. У новозавітному трактуванні есхатологічне очікування “останніх днів зла” і “оновлення землі” набуває релігійного образу “Царства Божого”, час якого наближається, і яке так жадано чекали християни (Мт.6:10, Мк.1:15).

Отже, на думку автора, дуалістична концепція Кумрану привнесла в християнську релігію відповідну систему світобачення, позначилась на есхатологічних і апокаліптичних поглядах християн, зумовила певний розвиток догматичної християнської ідеї - ідеї месіанства.

**ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ХРИСТІЯНСТВА:
МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ**

Обрання Руссю-Україною християнського шляху належить до однієї з найдоленосніших подій української історії, що прямо чи опосередковано запрограмувала подальший її поступ. Київська Русь напередодні офіційного запровадження християнства була потужною і поважною європейською державою. Вільна країна мала багатий вибір пріоритетів геополітичної, економічної, культурної орієнтації, на обрання яких значною мірою вплинули особливості українського розвитку. Як саме стався такий вибір - необхідно ще досліджувати, але що він приніс Україні - нині очевидно. Сьогодні, коли українська держава з великими втратами і напругою повертається на свій природній, європейський шлях, надзвичайно важливо проаналізувати, що сприяло відхиленню від нього. Для цього повернімося до перших сторіч Українського християнства - періоду утвердження довготривалих самоідентифікаційних архетипів українців та усталення їх поглядів на сусідів.

В сучасному українському релігієзнавстві переважає така точка зору на певні особливості початкового Українського християнства: по-перше, в перші десятиліття після офіційного запровадження християнства була здійснена недовершена спроба самочинної побудови церкви, формувалося Київське християнство на основі місцевих духовних традицій, із залученням світового християнського досвіду; по-друге, Київське християнство складалося неідентичним візантійському і неантагоністичним західному християнству, що природньо для українців-європейців.

До цього варто додати дві зауваги:

1) слід переглянути підживлюваний полемікою про східне чи західне походження Українського християнства погляд на неофітів-українців як на пасивних учнів котрогось християнського напрямку. Українці, як і інші народи, сприймали та розвивали християнські ідеї згідно своїх попередніх духовних надбань, свого менталітету;

2) "старі" християни із Сходу та Заходу стикнулися на головних місійних теренах кінця I тисячоліття н.е. у Європі, пропонуючи окремим народам організаційні послуги своїх ієрархічних центрів. Але досить швидко "нові" християни зорієнтувалися і пішли східним чи західним шляхом. У жодній

* Недавня Ольга, пошукачка Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України